

מרד הפולנים בורשה — 1944

הקטעים הבאים לקוחים מתיאור התקוממות הפולנים ב־1944 מאת הגנרל בור-קומורובסקי, שנתפרסם לפני כמה חדשים באמריקה. כמה דברים שבאותו תיאור שנויים ודאי במחלוקת, בין מבחינה היסטורית-עובדתית ובין מבחינה פוליטית-עבורית; כל שכן בכל הנוגע לענין המסתורי במפקדת המרד להנהגת הצבא הסוביטי במהלך ההתקוממות וההגנה על מעוזי המורדים. ובאשר לתפקיד האוכלוסיה ולכוחות המחתרת הפולניים בימי מרד הגיטו היהודי 1943, ודאי שיש מה לערער על התמונה שמעלה הגנרל ב.ק. בפרק סיפורו, המוכיח אותה פרשת גבורה טרגית ומבודדת. אך עם זאת הרי בחוקת ודאות הוא, כי ההתקוממות הפולנית בורשה באבנוס 1944 היתה גם „מרידת המחתרת” הגדולה והמאורגנת ביותר מכל המרידות הידועות לנו בתולדות הימים, וגם הדוגמה הבולטת ביותר לעמידה עקשנית וממושכת של אוכלוסית-עיר מתקוממת (ולו גם במסגרת ארגונית „מעין-צבאית“), אשר נודעה מזה דורות, וכל שכן — מאז פרוץ המלחמה העולמית השנייה, ואולי אפילו לומר, שאם נוציא מן הכלל הזה את הגבורה ללא גבול, במלוא שמעמה המדויק והאמיתי של המלה הזאת, של מורדי הגיטו, — היתה התקוממות ורשה 1944 הדוגמה השלימה ביותר שבזמן החדש לרצון ההתנגדות של תושבי עיר גדולה.

ועוד זאת: אין לנו כל אפשרות לבדוק כל קטע וכל פרט בסיפור-המעשה של הגנרל ב.ק., אך אין ספק, כי הוא מסר בדבריו הרבה מאד מן ההסתעפות והקצב, ההווי והאווירה של מלחמת מרד בכרך מתקומם; ודבריו אלה רצופים שפע של מצבים ודוגמאות רבי ענין שוודאי אירעו. אך בתשלוּבֹת הקטעים הניתנים בחוברת זו אין המערכת מתכוונת כלל לקבוע מסמרות ולפסוק הלכה מסכמת בין לגבי תיאורו של אותו מרד מפתיע ובין לגבי ניתוחו והערכתו.

„פולנים, שעת-השחרור הגיעה! פולנים לנשק! אין לאבד אפילו רגע!” — קריאה זו לפעולה מזוינת לאלתר בתוך פולין, בחתימת הקומיסר הסוביטי לענייני החוץ, מולוטוב, וראש הוועד לשחרור הלאומי הפולני, אוסובקה-מוראבסקי, שידרו הסובייטים בסוף יולי 1944. והיה בה בקריאה זו כדי לרמוז, שהתקפת הצבא האדום על ורשה קרובה ביותר, שאם לא כן, לא היה כל טעם לעודד את העם לפעולה, שבלי תמיכה היתה מסיימת בטבח כללי, ללא כל תועלת להתקדמות הסוביטים.

ב־30 ביולי פגש אחד מקציני-המודיעין שלנו בראדוסץ, (עשרה מילין מורשה), שדרת-טנקים סוביטית, כפי הנראה, פטרול חזק, הוא שוחת עם הקצינים הסובייטים, שהיו כולם חדורי בטחון, כי בימים הקרובים עתידים הם להיכנס מקצות פרגה (פרברה של ורשה מעבר לויסלה מזרחה), משמרות-המודיעין שלנו היו שולחות זרם מתמיד של ידיעות על פטרולים רבים של הרוסים. בפרבר אחד נטשו הגרמנים בבהלה את סקרטיהם, יחידה של חיל-המולדת נכנסה לאותו סקרט בפרהסיה, לאור היום, ולקחה את כל הנשק והאספקה שזנחו הגרמנים אחריהם.

למחרת היום, ב־31 ביולי, הודיע הרדיו הרוסי, כי כוחותיהם שבו את מפקד הדיביזיה ה־73 של הגרמנים, שהגנה על פרגה. באותו יום שמענו ברדיו, כי מר מיקולאיצ'יק, ראש הממשלה הפולנית בגולה, יצא מלונדון למוסקבה, זו היתה הבשורה הטובה ביותר. אין ספק, כי במוסקבה יוכל ראש ממשלתנו להביא לידי תיאום את פעולות הצבא האדום והחיל-המולדת הפולני שלא היה קיים זה יותר משנה, בעוד שאנו, בפעולתנו הצבאית בורשה, נסייע לו בהשגת חידוש היחסים הדיפלומטיים בין שתי הממשלות שלנו. שמענו, כי הרוסים מפתחים תנועה חזקה לאיגופה של ורשה מצפון. בצפון-מזרח נלחם הצבא האדום בארמיה הגרמנית השנייה, אשר קיבלה את אספקתה דרך ורשה.

פעולת חיליהפנים בורשה עשויה היתה להפוך את התבוסה הגרמנית לשואה ממש : למנוע מן הגרמנים את האפשרות להגביר את הדיכוייה ה־73 שלהם אשר לפני פרגה ולנתק את קוי האספקה של חיילותיהם בכל החזית אשר לפני ורשה, וע"י כך להכטיח לרוסיים הצלחה לתנועת־האיגוף שלהם, המסתמנת ממזרח ומצפון.

מתוך הנחה, כי בהסתערות הראשונה יכולים היינו להוציא מידי הגרמנים את השליטה על העיר, היו התחמושת והמזון מספיקים לא יותר מארבעה־חמשה ימים. לכל היותר — שבעה ימים. הצלחתנו היתה תלויה בכך, שלא נקדים במהלומתנו לפני המועד הנכון. הכרח היה שהצבא האדום יכנס לורשה לא יאחר משבוע אחרי שנהלום את המהלומה הראשונה.

לאחר שיקולים רבים, קבעתי את השעה 5 אחה"צ כ"שעת־אפס". בשעה זו התנועה בעיר היא הגדולה ביותר, כיוון שהאנשים חוזרים או לבתיהם מן העבודה, ואנשינו, שיגורו למקומות הריכוז, לא יעוררו בתנאי הצפיפות הללו חשדות־יתר. ולא עוד, אלא אם נתחיל את הפעולה בשעה 5, ישארו לנו כמה שעות של אור, שנוכל ללכוד את עמדות הגרמנים בטרם תרד החשכה.

למחרת היום, כשעברתי בראש חוצות בדרכי לפגישה החשאית של אנשי המטה, ראיתי אלפי גברים ונשים צעירים נוהרים לעמדות שנקבעו להם. רבים מהם נעלו מגפיי־חיילים, ותרמילים על שכמיהם. כמעט כל אחד מהם החזיק בידו תיק, או מזוודה, או חבילה גדולה. מכיסי המעילים העליונים בלטו רימונידי, וכן יכולתי להבחין תחת המעילים ברוכים או תת־מקלעים. אף־על־פי שידעתי, כי רק אדם, שהוא שותף למיזמה, יכול להרגיש בדברים הללו, לא יכולתי להשתחרר מדאגה שבלב. כל פעם, לאחר פסיעות מספר, עברתי על פני פטרולים גרמנים, ומכוניות משורינות שוטטו ברחובות בלא הרף.

מקומות־הריכוז של חיילינו נבחרו בקפדנות רבה. על פי הרוב היו אלה בניינים שבפינות הרחובות, החולשים על הצטלבויות־רחוב חשובות, תחנות־רכבת, קסרקטים גרמנים, מרכזי־אספקה — בקיצור: כל אותן הנקודות, שצריך היה לכבוש בהם־תערות הראשונה.

לפי האורח שנקבע מראש, היה החייל מצלצל בפתח הדירה ומגיש לדיירים פקודות־החרמה חתומה ע"י שלטונות חיליהפנים. התושבים גילו התרגשות רבה, אך בלי סימן של התנגדות. אדרבא, הכל נודדו להושיט עזרה לחיילינו, שעה שתפסו עמדות ליד החלונות, בעליות ועל הגגות. זקיף מיוחד בחצר לא הרשה לצאת מן הבנין, פן יסתגנו ידיעות לאויב.

* * *

בשעה 5 בדיוק נתברקו אלפי חלונות בהפתחם, ומכל הצדדים הומטרו יריות אל העמדות הגרמניות ואל בלגותיהם שצעדו ברחובות. האזרחים נעלמו מן הרחובות. חיליהפנים זינק מעמדותיו וטףף להתקפה. תוך 15 רגעים היתה כל העיר על מיליון תושביה נתונה במלחמה. ורשה חדלה לשמש לגרמנים צומת־תחבורה חיוני. הקרב על ורשה החל.

אולם בפרבר וולה, שבו שוכן מעון־המטה החדש שלנו בבית־החרושת קאמלר, הקדים הקרב שלא כתכנית בשלושת רבעי שעה.

הגעתי לוולה זמן מה לפני 4 אחה"צ.

זקיף מזוין פתח לפני את השער לבית־החרושת. שם הודיעני הלויטננט קאמלר, בעל בית־החרושת, כי 33 אנשי מחלקת־המשמר נמצאים כבר בתוך הבנין, וכי השאר עומדים להגיע אחר־כך. כל האנשים הללו היו פועלי בית־החרושת אשר נתפכו היום לחיילים. כל זיגנו היה 15 רובים, 40 רימונים ו־6 "פיליפונות" — רימונים אדירי־גוף, מתוצרת בתי־המלאכה החשאיים שלנו.

לפתע הגיע לאזני הד יריות־רובה, ומיד אחרי כן — טרטור של מכונית־יריה מתיבת־בטון גרמנית סמוכה. זה עתה הוציאו הגרמנים מטען של מדי־צבא מתוך בית־החרושת.

חילהפנים יצא עתה למערכה גלויה, ומכל מקום נהרו האזרחים לעזרתנו. היה בהסתערות הראשונה מעין זינוק מחצני, שעלה על הרגיל בפעולות צבא סדיר. היה בה כל הסער והזעף שבהתקוממותם, ועם זאת, פעלה מתוך ארגון צבאי. אין ספק, כי על ההצלחות הראשונות של התקפתנו יש להודות הרבה להסתערות האזרחים על האויב. אמנם, תנופה נסערת זו היו לה גם חסרונות.

רק בקושי יכלו מפקדינו להכיר בשעת קרב בין החיילים והאזרחים. לחיילים לא היו מדים, ולא היתה כל אפשרות להניא את האזרחים מלענוד גם הם סרטים אדומים-לבנים. גם הם, כחיילים, תפסו נשק מידי הגרמנים והכבידו על מישוק התחמושת, בכזבונם על גרמני אחד מטר של כדורים ורימונים. חישמהר הורגש מחסור בתחמושת. כוחותינו היו עדיין מפוזרים בהרבה קרבות קטנים ונפרדים. הגרמנים הגנו על הבניינים, שבהם חנו. לא היתה כל אפשרות להתוות איזה קר־חזית. האש החזקה הפסיקה בכמה מקומות את שירות־הקשר של בחורותינו, ומנעה מיחידותינו מלבוא בקשרים ביניהן.

אך במשך הלילה הראשון ההוא החלו התושבים להבקיע חורים בקירות מרתפיהם, וכך נפתח מבוי נרחב של מעברים סודיים. על ידי כך הוקם למחרת־היום מגע בין יחידותינו. התחילה העברת תחמושת ותגבורות, פינוי הפצועים, והוקם שירות־קשר סדיר. כוחותינו כבשו את הדואר הראשי, מפעל־הגאז, מפעל־המים ותחנת הרכבת המרכזית. הקרב נמשך על תחנת החשמל. מפעלי החשמל המרכזיים שימשו מקור־האספקה היחיד של כוח ואור־חשמל בעיר. מגע־הרדיו שלנו עם החוץ, וכן בתי־החרושת הקטנים שלנו לנשק היו תלויים בהם. הקימונו יחידה מיוחדת של פועלים, טכנאים ומהנדסים, שעבדו במפעל זה, ועליהם הוטל התפקיד לכבש. הגרמנים הקיפוהו ב"תיבות־כטון" והציבו מתרסי־תייל, לא רק סביב לו, אלא גם בתוכו. בזמן האחרון הגבירו בקדחתנות את מערכת־המגן והכפילו את חיל־המצב במפעל.

אך בצהרי היום השני של הקרבות נמצא כבר מפעל החשמל בידי אנשינו. הם גלחמו 19 שעות רצופות. לאחר שבועה, בשעה חמש בדיוק, נתנו את האות לקרב — ע"י פיצוץ מוקש תחת אחת מתיבות־הכטון של הגרמנים. בבוקר הצליחו הבטליון של חיל־המחץ והמיליציה הסוציאליסטית להשתלט על פרבר וולה.

בארבעים שעות־הקרב השגנו את המטרה. חילהפנים הפולני שלט. על שני שלישיה של ורשה. בתוך העיר גופה לא קיימו הגרמנים אלא קני־התגוננות בודדים, כגון ארמון־המושל ומפקדת־הגיסטאף. חילהפנים קיים עדיין את היוזמה בידו.

* * *

בבוקר ה־3 באוגוסט עברו הגרמנים להתקפת־נגד בולה, בהתאמצות לחדש את נתיבי התחבורה שלהם דרך ורשה. בקרבות עזים הבקיעו לעצמם מחלקות טנקים של האויב את הדרך לכיכר קרצלי, כמה מאות מטרים דרומית לכית־החרושת של קאמלר, שבו שכנה המפקדה שלנו.

בקרב זה כבש הבטליון "קדיב" — מחיל־המחץ שלנו — שני טנקים מסוג "נמר", אחת מהם במצב כמעט־תקין. ומיד סיפק הבטליון אנשי־צוות לשני הטנקים, ומאחר שלא ארכה השעה וחילינו כבשו גם שלוש מכונות־משא טעונות פגזים לטנקים הללו, היתה לנו גם תחמושת בכמות מספקת.

רימוני־"פילפונת" ניתצו את זחליו של אחד ה"נמרים", והיות ולא יכולנו לתקנם, לא ניתן להשתמש בטנק זה אלא כבתא־משורין, ועד מהרה התחיל להרעיש את הגרמנים שבכיכר־קרצלי.

ערכתי סיור ברובע וולה ומצאתי את חיילינו, וכן את האזרחים, במצב־רוח מרומם. מסביב לכיכר קרצלי הקימו אזרחים מתרסים מתוך יומתם הם: זרקו דרך החלונות שולחנות, ספות, ארונות, ארגונים ושאר הפצים. דגלים אדומים־לבנים התנופפו מכל חלון.

מפקדיהיחידה אחד ביקשני להיכנס למפקדתו, כדי לשמוע בענין המור ביותר מפיו של קורפורל שהופקד על מכונית-יריה כבדה. בקושי חזר הקורפורל על הודעתו. מכונית-היריה שלו חיפתה על מעבר-מסה"ב ברחוב פובוקובסקה וכווננה בדיוק למטרה בטווח 600 מטר. שורה של אורחים התיצבו, איש על יד רעהו, לרוחב הרחוב. תחילה סבר הקורפורל, כי הללו יצאו מדעתם. אך משהתבונן בהם היטב בעד למשקפת, ראה שהם קשורים לסולם. הגרמנים דחפו אח"כ את הסולם לרוחב הרחוב והיו עוברים מאחוריו. לא היתה ברירה אלא לפתוח באש. „הדבר היה קשה מאוד, אך הוכרחנו לעשות זאת, אדוני, לא כן ? לולא ירינו היו כל הנאצים מתקדמים למחרת מאחורי אורחים פולניים. לא היתה לנו ברירה, לא כן אדוני ?”. במפקדה הראשית מצאתי עוד רפורטים מעין זה. היתה זו מלחמה טוטאלית נוסח גרמני, אורח ורשה 1944.

במסרם את היריעות על מעשי הזוועה הללו, ביקשו המפקדים המקומיים רשות למעשית-גמול בשבויים הגרמניים, שמספרם הגיע עד אלף, אך אני חזרתי על פקודותי הקודמות, כי אין לאחוז באמצעי עונשין כלשהם. בלי משפט הגנן. היו לנו שני טעמים לעמדה זאת. הטעם הראשון הוא, שרצינו שהגרמנים ידעו שהגנו צבא סדיר, הנלחם במשמעת צבאית מלאה, ולא מרד פראי של אספסוף, דרשתי מעמד של צד-לוחם לאנשי חיל-הפנים. על כן היה עלינו לכבד את חוקי המלחמה ביחסינו אל האויב. והטעם השני הוא — וערכו אינו נופל מן הראשון — כי רציתי, שהחיל הפולני ינהג כבוד בעצמו ולא יילחם כדרך הגרמנים. עם כל אופים העז והעיקש של הקרבות, היתה המשמעת מעולה, ורק לעתים רחוקות עשו גם אנשינו מעשי-אכזריות בגרמנים.

אחרי חצות, אור ל-3 באוגוסט, שכבתי על רצפת אחד המחסנים של בית-החרושת כדי לנחם כמה שעות. הקיצותי לפתע בהרגשה של חרדה. בהיותי שקוע בתרדמה, לא הגיעו כל הודעות חשובות. בקרבת המקום השתוללו קרבות כמקודם. לאוני הגיעו טרטור של מכ"י, רעם של התפוצצויות „פיליפונת” וקול יריות הרובים. לפתע נתחזרה לי סיבת דאגתי: אש התותחים נפסקה. האונתי כמה רגעים. בורשה לא פסקו הקרבות, אך לא נשמע עוד חד יריות התותחים מן העבר ההוא של ההר, — לא מצד הרוסים, ולא מצד הגרמנים. השקט הזה נמשך בכל שעות הבוקר. השתיקה נהיתה חשודה יותר מכל שאון. ב-3 באוגוסט, בשעה 2 אחרי-צהרים, הופיעו 24 מטוסי „יונקרס” והטילו פצצות ופצצות-תבערה על רובע וולה ועל מרכז העיר. היתה זו ההפצצה הראשונה שהפציצו הגרמנים את ורשה לאחר 1939.

ב-3 באוגוסט היה עלי לקבל החלטה שאין כמה לקושי בדבר השימוש בתחמושת. הזימה היתה עדיין בירינו, ומשעה לשעה הרחבנו את שליטתנו בעיר. אך האספקה הגרמנית, שנפלה לידינו, לא יכלה לאזן את המחיר שהיינו משלמים בעד זה.

בתי-המלאכה שלנו עבדו יומם ולילה. ולא זו בלבד, אלא שהפעלים הרחיבו את בתי-המלאכה בכל מיני סידורי ארעי. ואף-על-פי-כן לא היתה תפוקתם מספקת. אם הקרבות יימשכו בקצב הנוכחי, לא תספיק תחמושתנו אלא לארבעה-חמשה ימים בלבד. לא היתה ברירה אלא לצמצם את הקרבות ולהתחיל לחסוך בתחמושת. מכאן ואילך נאסרה כל פעולה אופנסיבית, אלא אם כן מחויבת היא על ידי ההכרח הטקטי. כמה פעמים חזרתי על תביעתי הדחופה שתבעתי מלונדון: להחיש את משלוח התחמושת והנשק האנטי-טנקי. זה שלוש שנים היה חיל-האוויר המלכותי מטיל אספקה לחיילי-המולדת, תחילה מבסיסים באנגליה, ואחר-כך מדרום-איטליה. כשהאוויר היה יפה, היו ה„ליברייטורים” זה „הליפכסים” מטילים משלכים במקומות, שנקבעו על ידי המטה שלנו, וחילי-המולדת שמר עליהם. שירות אוירי זה פעל ביעילות. שירותי-השידור הבריטי היה מודיע מראש על

פעולות אספקה אלה על ידי נגינת נעימות מוזיקליות מסוימות בתכניתו הפולנית. נעימה אחת, למשל, פירושה היתה: „הלילה אין כל פעולה“. נעימה אחרת: „הלילה יצינו נשק“. אחרי המנגינה הזאת היו מנגנים אחרת, שבאה לציין את מקום המישלך. לכל שדה-העופה חשאי נתיחה מנגינה מסוימת. לילה לילה היו צוותות מיוחדות מפעילות את אורות-האיתות, אוספות את המיכלים ומעבירות אותם למקומות-יעודם.

לאשרנו לא היינו חסרים מזון. אגרנו בסתר מלאי גדול של מזונות, שהספיקו לכלכל את חיילינו עשרה ימים. ואחר כך כבשנו מחסנים גרמנים גדולים בסטאנקי.

פקודתי לחסוך בתחמושת הביאה לידי החלשת תנופתה של התקפתנו, והגרמנים עשו את מאמצם הראשון ליטול מידינו את היוזמה. ברור היה, כי הם ינסו להבקיע לעצמם מעבר אל הנהר דרך עמדותינו, ולפתוח נתיב בפני תחבורתם דרך העיר.

עדיין לא כבשנו את הגשרים עצמם, אך שלטנו על גדת הנהר ועל כל הדרכים המוליכות אל הגשרים. מאחורי חזית זו, פרט לכמה עמדות מבוצרות מבודדות, היתה העיר למעשה בידנו, ושימשה מכשול רציני לאויב.

* * *

ע"י שימת מוקשים בכמה צומתי-רחובות חשובים סיכלנו את מאמציו הראשונים של האויב לבוא עלינו בשריונים וליטול מידינו את היוזמה להתקפה, אלא שלא היו לנו מוקשים בשיעור מספיק. חיילינו ציירו סימנים על המדרכות והעמידו שלטים ועליהם כתובות בפולנית: „זהירות, מוקשים!“. שלטים אלה הספיקו לעצור את הטנקים, שהיו נסוגים ומחפשים להם דרכים חדשות.

יחידת-שריון אחת, ברחוב מרכזי, נעצרה בפני בקבוק של בירה, שהיה קשור בשני שרוכים לבנים לחלונות של בתים שעמדו זה מול זה. חיל-מצב אחד של צבא-המולדת שהחזיק בבנין בקצהו של רחוב משופע, הביא חביות מן המרתף וצבעם בצבע זוהר בלילה! כשבאו שריוני האויב להתקיף, התחילו חיילינו לגלגל את החביות הללו. מיד נעצרו הטנקים ופתחו באש מרוכזת על „גופים מסוכנים“ אלה המידרדרים לקראתם על פני אבני המרצפת. נער אחד, בן 12, השיג שיא. מפלצת פלדה מסוג „נמר“ התקרמה לעבר מיתרס, בירקה אש מכל הקנים של מכונת-היריה שלה. באורך-רוח המתין הנער שנצמד אל קיר, וכשקרב ה„נמר“ כדי שלושה מטרים ממנו הטיל עליו בקבוק של גאזולין. ה„נמר“ התלקח, עובדי-הטנק יצאו מתוכו ובמועל ידיים נכנעו. מיד זיכו ההמונים המריעים את הנער בכינוי „נמר“ ונשארו על כפיים.

שני הטנקים מסוג „נמר“ שכבשנו כבר תוקנו, ושניהם יצאו לקרב נגד עמדות האויב שבגיסו הישן. למן הלילה הראשון של הקרבות בודדו כאן הגרמנים. למראה שני הטנקים המתקרבים אליהם, נתעוררו והריעו בהתלהבות. בחשבם, כי תגבורת מגיעה אליהם, אך מראה דגל פולני בטנק גרמני דההים. אנשינו כבשו את העמדה בלי שאבד אחד מהם. לעומת זאת החמיר מצבנו בוולה. משעות הבוקר המוקדמות הרעישו מטוסי-הלופטוואפה את האוויר.

עדיין לא היה כל זכר לורשה בשידורי הרדיו הסובייטי, עדיין לא נשמע רעם התותחים מאחורי הוויסלה, ולא נראו מטוסים סובייטיים מעל העיר. ביחוד התקשינו לתבין את הדבר האחרון הזה, שכן כמה מטוסי-קרב סובייטיים מספיקים היו „לקצור“ במפציצים הגרמנים, שבאו בלי שום חיפוי של מטוסי-קרב.

ב־6 באוגוסט באו הידיעות הראשונות על דינוסריה. גם אני, כיתר חברי המטה, סבלנו ממגפה זו. מאליו מובן, שבתנאים שהיו אז אי אפשר היה לשמור על דיאטה.

המצב בוולה הלך ורע. הגרמנים נלחמו עתה בחמת יאוש, כדי לפתוח מחדש את השער המערבי הזה של תחבורתם דרך ורשה.

אורח-ההתקפה שלהם היה פשוט. בטרם יסתער הרגלי שלהם על איזה רחוב, היו מפציצים מפציצים אותו קשות. הלהבות, ביחד עם הארטילריה, מכה"י, תותחי-הטנקים

וריימונייהתבערה היו משלימים את מלאכת ההפצצה. הפצצות והרעשה נוספות היו אוסנים את חיילינו לצאת מעבר למיתרסים ומתוך הבניינים. ומיד היו יחידות השריון והרגלים זונקות קדימה.

בדרך זו הצליחו הגרמנים לתקוע כמה טריונים בעמדותינו. אך שיטה זו קוצר-ראות היה בה. עד מהרה פשטו הלהבות וסגרו על הגרמנים, כבמלכודת. ובעוד הגרמנים עמלים לחלץ עצמם, היו יחידותינו תופסות את עמדותיהן הקודמות והפעם — כשבצולנם בחורבות, שבהן לא חששו עוד מפני הלהבות.

אך רובע וולף היה קשה מאוד להגנה, כיוון שהיה מוקף שטחים פתוחים, כגון הגיטו ההרוס ובתי-הקברות, היהודי והפרוטסטנטי. ב־6 באוגוסט נדחקו כוחותינו מבתי-הקברות אחרי קרבות עזים, והטנקים של האויב כבשו את כיכר קרצלי, כ־500 מטרים מן המפקדה הראשית שלנו. ע"י כך הועמדה המפקדה בקר-החזית הראשון והעבודה כבדה עלינו ביותר. הנערות-המקשרות שירתו באמונה, אך הקשר עם הקולונל מונטר (נעשה קשה יותר ויותר. כן היה הכרח להבטיח בטחון מעולה את תחנת-השידור שלנו, שהיתה לנו אמצעי-קשר יחיד עם העולם החיצון, והאמצעי להקמת קשר עם המפקדה הסובייטית. אחרי שיקול רב פקדתי להעביר את המפקדה לעיר-העתיקה.

* * *

כשעזבנו את בית-החרושת של קאמלר, נכנסתי בפעם הראשונה לתוך הגיטו. עד כה ראינו את חורבותיו רק מבעד לחלונות. בית-החרושת. בשנת 1942 רוכזו כאן כ־400 אלף יהודים, ועל ידי חומה גבוהה בודדו בידוד גמור מן העולם החיצון. מן ההסגר הזה היו הגרמנים לוקחים אותם באלפיהם ומעבירים למקום אחר בכיוון בלתי-ידוע. רק לאט-לאט נסתנו אלינו הידיעות, כי הנאצים היו מעבירים אותם לבית-מטבחים לאדם.

נעשו מאמצים להושיע להם. הקשיים היו מרובים. הדרך היחידה לתוך הגיטו היו מחילות-הביוב. הוקמו ארגוני-עזרה מיוחדים, ולרשותם הועמדו מריצות מיוחדות על גלגלי-גומי, שאינם משמיעים רעש, ובנויות באופן מיוחד, שיוכלו לעבור במחילות הביוב. בדרך זו הוגנבו לתוך הגיטו מזונות, רפואות ונשק במשך כמה חדשים. כמה בחורים צעירים וחסונים נמלטו בדרך זו מן הגיטו ונצטרפו ליחידות שלנו.

באפריל 1943 התקיפו היהודים בגיטו את הגרמנים. הם נלחמו במעט הנשק שהיה להם, באבנים, במקלות, בסכינים. טנקים רבים חדרו לתוך הגיטו ותמורות עשן עב התאבכו מכל השטח. באומץ ועוז שלא יאמנו, יומם ולילה, 21 יום, נלחמו היהודים עד האיש האחרון. עתה היה הגיטו לשממה ולתל-חרבות. ללא רוח-חיים, כולו דממה ודכאון. התקדמנו בשורה עורפית לאורך שביל בין קירות חרי-חלונות וגגות ותל-חרבות. שעתים נמשך מצעד זה, עד שהגענו שוב לעיר-העתיקה.

* * *

חיל-המולדת הגן עתה על העיר-העתיקה מעמדות בצורות, כגון בית-הדפוס שעמד על גדות הוויסלה, בית-העירייה בדרום, בדרך למרכז העיר, והבנק הפולני, ועוד כמה נקודות באגפים.

המצב היה חמור. פליטים אזרחים התחילו להגיע במספר מתרבה והולך, ויחידות מכל הסוגים, שנסוגו מגזרות אחרות, נתרכזו לעבר העיר-העתיקה. ב־8 באוגוסט הוצא הרובע וולף מידי חיל-המולדת.

אופי הקרבות גשתנה עתה תכלית שינוי. בהסתערויות עזות ביותר, בגלים בלתי פוסקים של מפציצי-ציליה, תותחים וטנקים, ובהצתת בניינים בזה אחר זה, הצליחו הגרמנים ב־9 באוגוסט להבקיע דרך לעצמם בין העיר-העתיקה ומרכז העיר ולפרוץ אל מעבר לוויסלה ליד גשר קרבדו. הם פרצוה ממש, בדינמיט, דרך חומות ובניינים. הבתים

1) מפקד חיל-הפנים שבורשה העיר, — מפקדתו היתה במרכז העיר. — המ ע ר כ ת.

שמשני עבריו נשרפו. פתחי החלונות, וכל חורפגו שבקירות החרוכים מולאו לבנים, למנוע „צלפות־אגפית“ מצדנו. טנקים כבדים סיירו בלי הרף לכל אורכה של הדרך. מעבר זה ניתק את העיר־העתיקה ניתוק גמור מכל מגע עם מרכז העיר.

מיד לאחר שנותקנו, העביר אלי הקול. מונטר תשדורת בדרך לונדון (כי לא היה עוד שום דרך אחרת של קשר בינינו), ובה — בקשה לפתוח מיד את כל הפתחים של מחילות־הביוב. למחרת היום הופיעה בפתח התעלה שבכיכר קראשינסקי בחזרה מקשרת, טופת־זוהמה, והביאה לי הודעות מאת הקול. מונטר. בכל רחבי העיר סיירו אנשי־הקשר את מחילות־הביוב בהתאמצם להקים מגע בין גזרות־החיות השונות.

בכל אחת מן הגזרות המבודדות הסתערו אנשי צבא־המולדת על בנייני־הציבור המוצקים, שהגרמנים הכינום מזמן לצרכי־התגוננות. כיבושם בלי עזרת תותחים חייב קרבות עזים ביותר ומאמץ שהוא למעלה מכוח אנוש. יחידותינו ניתקו את הנקודות הנצורות הללו מאספקת המים, החשמל והגז. תחילה עשו הגרמנים מאמץ להעביר אספקה לנקודותיהם המבודדות הללו בעזרת טנקים, אך הנסיונות הללו עלו להם באבדות מרובות ביותר בטנקים ובמכוניות משוריניות. עתה שינו את תכסיסיהם והתחילו להצניח אספקה בדרך האויר. נקודות־התנגדות אלו היו קטנות כל כך והפעולה הצריכה דיוק רב. אוירוניהם הצניחו מיכלי־אספקה מגובה של 30 עד 50 רגל. ואף־על־פי־כן היו מקרים רבים שהאספקה והתחמושת שהוצנחו נפלו בידי לוחמינו.

אך גם עכשיו לא נראה בשמים אפילו אוירון סוביטי אחד.

הגרמנים החלו להשתמש בטנקים מסוג „גלית“, — טנקים זעוריים, טעונים חמרי־נפץ ומונעים ממרחק בעזרת חשמל. טנק רגיל אחד, לרוב מסוג „נמר“, היה מפקח על שלושה, או ארבעה, „רובוטים“ כאלה. בהיתקל „גלית“ כזה באיוה מכשול בדרך — כגון מיתרס — היה מתפוצץ התפוצצות אדירה.

אך עד מהרה גילו חיילינו, כי יש בכוחם גם לתפוס „גלית“ כזה „חי“. לתכלית זו צריך היה לזרוק רימוני־יד זריקה מדויקת ביותר, אל חוטי־הקשר. במקרה זה היה ה„רובוט“ נעצר מיד. בגיחה זריזה היו מביאים אותו פנימה, ומטען חמרי־הנפץ שבו, 500 קילו בערך, היה פרס חשוב באמת.

צלפים גרמנים החלו להסתנן לתוך קווינו מחופשים כפליטים. אנשינו כינו אותם בשם „יונים“, שכן נוהגים היו לירות מתוך האשנבים הקטנים שבעליות־הגג. בנאיה של העיר־העתיקה, שהכירום יפה, העמידו גדוד מיוחד לגילוי מחבואיהם. ה„יונים“ היו קלעים מובהקים והשתמשו בכוונות טלסקופיות, כדי לקלוע מן העורף באנשינו שליד המיתרסים.

* * *

ביום ה־11 של הקרבות, מעצמת לחצו של נשקי־הגרמנים הכבד, נדחקו מגיני העיר־העתיקה ממיתרסיהם במקומות מסויימים, אך עמדות־המגן העיקריות היו עדיין בידינו. מפעל־החשמל עדיין פעל, וקשר־הרדיו שלנו לא נפסק. רדיו מוסקבה שתק כקודם. אך בלילה שידר הרדיו הבריטי את המנגינה, שפירושה היה כי „הלילה תהיה פעולה“, ועוד מנגינה אחת, שהסבירה כי האספקה תוצנח מעל ורשה.

בחצות הלילה הגיעו האוירוניהם. הגרמנים בלשו בזרקורים בשמים ומשהשיגו במטוס היו פותחים באש אדירה מתותחי המגן והמכ"י הכבדות שלהם. ובכל זאת, לא טפו המטוסים ממגמתם. 15 נשים מן המיליציה של הפ.פ.ס., ופנס־ירוה בידיהן, היוו צלב מואר גדול; והמטוסים — 7 מספרם — הצניחו את המיכלים מגובה הגגות ממש. כל האוכלוסין קיבלום בהתלהבות ובהתפרצויות־גיל, אך עמדו חסרי־ישע, בראותם מטוס אחד, הנופל אחוז להבות. מאחורי הויסלה.

בכל רחבי העיר חזרו ונתלקחו הקרבות בעוז שהיה גובר והולך, כיוון שאחדים מן המיכלים נפלו בין עמדותינו לעמדות האויב. מיכל אחד נפל במגרש אספורט, כ־50 מטר מעמדות הגרמנים. קרב עז התלקח בכל הגזרה. הגרמנים המטירו על סביבות המיכל אש

מחסום ממכונות-היריה שלהם. רק לפנות בוקר, אחרי שלוש התקפות שלא הצליחו, גברו אנשינו וזכו בו.

אור ל־13 ו־14 באוגוסט הוצנחה אספקה נוספת. הטייסים הבריטים, הדרום-אפריקנים והפולנים עשו את שליחותם באומץ ובחריצות, שעוררו אצלנו רגשי הוקרה והתפעלות מעומק הלב. "ליברייטור" אחד הופל ע"י האויב ונתרסק כ־50 מטר מן המפקדה שלי. מיד אצו אורחים לכבות את הלהבות. אנשי הצוות של המטוס לא היו עוד בחיים, אך אנשינו הצליחו לפחות להציל את מכונת-היריה הכבדה. ועוד בלילה ההוא השתמשו בה נגד האויב. הצלחנו לאסוף 80 אחוז מן המיכלים, ועזרה זו מבלי-ברייתנו עוררה והגבירה את רוח הבטחון בקרב חיילינו והתושבים גם יחד. מלבד התחמושת שלחו לנו הבריטים גם תת־מקלע "טומי" וכלים אנטי־טנקיים שנצרכנו להם ביותר. העזרה הזאת לא רק הספיקה לנו כדי שנוכל להוסיף ולהתגונן, אלא גם שנוכל לעבור להתקפה בכמה פעולות מקומיות.

בשני הימים הללו הצליחו חיילינו לחסל כמה "כיסים" גרמנים מבודדים, אך עדיין לא הצלחנו להחזיר לעצמנו את היזמה הכללית. שירות־הריגול שלנו הודיע, כי הגרמנים מביאים למערכה תגבורת חדשה. ההפסקה רעת־המזל של האופנסיבה הרוסית נתנה כנראה לגרמנים את האפשרות לשחרר כוחות ניכרים לצורך הקרב על ורשה.

* * *

פתאום, ב־14 באוגוסט, הפסיקה מוסקבה את שתיקתה. בעת ובעונה אחת שידרו הרדיו הבריטי והרדיו הסובייטי את ההודעה הבאה מטעם סוכנות המודיעין הסובייטית הרשמית: "בעתונים שונים בחוץ לארץ הופיעו בזמן האחרון ידיעות ממקורות פולניים על התתקוממות שפרצה בורשה ב־1 באוגוסט בפקודת המהגרים הפולניים בלונדון. העתונות הפולנית והרדיו של "הממשלה הפולנית הגולה בלונדון" טוענים, כי המתקוממים עומדים במגע עם המפקדה הסובייטית העליונה, וכי מפקדה זו לא שלחה להם כל עזרה. טענה זו או שהיא פרי של אי־הבנה או מעשה עלילה על המפקדה הסובייטית העליונה.

סוכנות המודיעין הסובייטית "טאס", יש לה ידיעות המוכיחות, כי "החוגים הפולניים בלונדון, האחראיים להתקוממות הורשאית, לא עשו כל ניסיון לתאם את הפעולה עם המפקדה הסובייטית העליונה. בנסיבות אלו האנשים היחידים האחראיים לתוצאות המאורעות בורשה הם חוגי המהגרים הפולניים בלונדון".

במפקדה הסובייטית חשנו, כי אין לנו לצפות בנסיבות אלו להספקת־מֶן־האוויר, לחיפוי־אוויר או כל סיוע טכניטי אחר. עלינו להתחזק בנורשה בלא סיוע רוס, עד שהצבא־האדום יחדש את הסתערותו לעבר גרמניה. עלינו להוסיף להתחזק מעמד, עד שיגיעו. ומאחר שאספקת התחמושת בדרך האוויר ע"י בעלות בריתנו המערביות היתה בלתי בטוחה מכדי שנוכל לסמוך עליה, היה פירושו של הדבר, כי עלינו להגדיל את מאמצי האספקה העצמית.

הגרמנים המסירו עלינו פגזים מן הסוג הכבד ביותר, שבדרך כלל משתמשים בו נגד ביצורי־בטון. לא תמיד התפוצצו פגזים אלה בהתקלם בחומות הרכות של בנייני ורשה. וכך היה לנו מקור־הספקה. ארגננו קבוצות־חפרים שתפקידם היה להוציא את מנגנוני־ההדלקה שלא נתפוצצו. הכבדים ביותר מבין הפגזים הכילו כ־600 ליטרות חמרי־נפץ. כן פקדתי על כל היחידות ללכוד, ויהי־מה, את הטנקים מסוג "גליט", שאף בהם היו חמרי־נפץ. אורחים התגדברו להעביר את חמרי־הנפץ הללו לבתי־המלאכה שלנו, שבהם ייצרו אנשינו רימוני־יד מכל כלי־מיכל שנודמנו להם. כן עשו מטילירימונים מצינורות־מים. זורק־אש מה־דנטיס שברחובות ומקלעות מצמיגים פנימיים. מקלעות אלו היו מטילות במדויק בקבוקי גזולין לטווחים ניכרים.

* * *

מיד לאחר שההודעה של "טאס" הבהירה את מצבנו, התכנסו במפקדה כל מנהיגי המפלגות הפוליטיות ועממן תכניות להגברת המאמץ. שני מנהיגים ממפלגת האיכרים הצינו שאפקד על כל יחידות־המחתרת של חיל־הפנים לצאת לחילוץ עיר־הבירה. ידעתי כי

יחידות האיכרים שלנו, דלות-הציד, לא יוכלו לשנות הרבה את המצב הצבאי. מאידך, גיאס, פעולת-הסח יעילה. בעורפו של האויב יכלה לזכותנו מקצת זמן, והזמן היה לנו גורם חיוני. כן הבאתי בחשבון את העובדה שיחידות, המתקרבות לורשה בכל הדרכים, יוכלו להגביע מלאימה של נשק לתוך הבירה. קיבלתי, איפוא, את הצעתה של מפלגת האיכרים וביקשתי את רדיו לונדון לשדר פקודה, שכל היחידות המצויות בעין והמוויינות היטב יעלו מיד על ורשה חיש מהר ככל האפשר.

אותה שעה שידרתי גם באמצעות רדיו לונדון הוראה לאיכרי הסביבה, כי בשעה זו עליהם לראות כתובתה הראשונה לעצמם את אספקת המזון לורשה. מפלגת האיכרים היא שאירגנה אספקה זו.

המחסור במזון היה עתה חמור מאוד. המצב בענין זה הוחמר עוד יותר מפני שמלאי-המזון לא היה מחולק כהלכה. באיזור המרכזי היו ירקות מיובשים וקמח, אך לא היו בו ירקות רעננים. בעוד שבפרוורים היו רק ירקות רעננים. העברת המצרכים מאיזור לאיזור היתה, איפוא, חיונית, אך התחבורה בעגלות-סוסים היתה מן הנמנעות מחמת המחסרים והקרבות הבלתי פוסקים. השלטונות האזרחיים פרסמו קריאה למתנדבים, ועוד בלילה ההוא הופיעו השורות הארוכות הראשונות של גברים ונשים הכפופים תחת משא שקים של מזונות, ציוד רפואי וגם תחמושת, למרות אש אויב ברחובות העיר, ומשם הסתננו לכל מיני מבואות-סתרים של מרתפים ומחילות-הביוב, מקומות שבהם הצטרכו להם ביותר. מאותו לילה ואילך נעשתה פעולה זו בשיטתיות ע"י מתנדבים. כדורי האויב הפילו בהם חללים לא פחות מאשר בקרב הלוחמים בחזית; במקום ההרוגים באו מיד מתנדבים חדשים. קציני צבא-המולדת בכל רחבי המדינה נענו מיד לפקודתי בדבר המצעד לחילוץ הבירה, אך נתקלו במכשולים רציניים.

(סוף יבוא)